

КРАЯТ НА ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ, ЧАУШЕСКУ, ЕЛЕКТРИФИКАЦИЯТА И СЪДБАТА НА ЕДИН МАРГИНАЛЕН ОСТРОВ

Маргинално в маргиналното
Аки Каурисмаки,
финландски режисьор



Димитър Григоров

Ада Кале е името на остров в р. Дунав, който се е намирал на около 4 км. от днешния румънски град Оршо̀ва, 15 км. от сръбския град Кладово, на 315 метра от сръбския и 255 м. от румънския бряг. Странностите на Ада Кале започват с флората на острова, където благодарение на почти средиземноморския климат¹

¹ Яковљевић, Р. *Ада Кале*. Студия, качена на сръбският портал за културно-историческо наследство Растко на 15.09.2008 г. <<http://www.rastko.rs/rastko/delo/12985>> (16.02.2011, 12:51). Публикацията за момента е достъпна и на адрес <<http://www.scribd.com/doc/43201021/Ranko-Jakovljević-Ada-Kale>> (16.02.2011, 12:52). Самият автор екзотичен като Ада Кале, но поради об-

растяли маслини, отглеждали се тютюн и черници, донесени чак от Дамаск, и завършват с политическата история на острова. След 1878 г. той се превръща в любопитен османски форпост далеч на север от останалите в Европа османски земи. През междувоенния период Ада Кале формално е присъединен към Румъния и прилича на резерват на османския бит, докато в Турската република падат глави, на които все още се виждат фесове². Странностите продължават и след Втората световна война. Така благодарение на това, което някои автори може би не съвсем коректно нарича „модернизация“, през 60-те години като че ли жителите острова преживяват разцвет, но именно заради същата „модернизация“ през същото десетилетие идва и неговия край. Строежът на хидроелектроцентрала „Железни врата“ се оказва фатален за острова, който е потопен и вероятно днес малко напомня някои от подводните кадри в култовия американски сериал *Lost*. Разбира се, на пръв поглед станалото не е кой знае какво. Подобни неща са се случвали и преди, и след изчезването на Ада Кале. Хиляди декари земя са заляти при провала на югославския

стоятелството, че това е една от малкото публикации по темата, трудно може да бъде подминат. Повече за него вж. Тук: <http://www.elmundosefarad.eu/wiki/wiki/index.php?title=Ранко_Яковљевић> (16.02.2011, 2:52). В електронния каталог на Народната библиотека на Сърбия съм открил само 6 записа съдържащи „Ада Калех“, „Ада-Кале“, „Ada-Kaleh“ „Ada-Kale“, „Adakaleh“ и те се отнасят само до графики и пощенски картички.

2 За търсенето на европейска шапки в младата република вж. леко ироничния материал *Turks Rush to Buy Hats; Curb Applied to Profiteers.* - *New York Times*, September 18, 1925.

план за пресушаването на Скадарското езеро³. Може би евентуалното осъществяване на идеята за софийски плавателен канал щеше да доведе до заливането на част от столицата. Десетки са малките селищата, които изчезват при строежа на язовири на Балканите. Да не говорим за човешките жертви при осъществяването на други грандомански проекти като румънския канал, свързващ Дунава с Черно море, завършен от Чаушеску в средата на 80-те години. Ада Кале, обаче, не е обикновен остров в река Дунав⁴. Историята му прилича на сюжет от филм на Костурица, в който реалните абсурдни ситуации получават нереални приказни форми. Неслучайно един репортаж от електронното издание на „Румъния либера“ малко сълзливо отбелязва *„Всичко, което бе останало от него са клоните на дърво, излизащи на около два пръста над водата, като че ли някой си бе вдигнал ръката, за да отговори на въпрос, който е бил зададен“*⁵. Показателни са заглавията, представящи Ада Кале като

3 Грандиозният проект за пресушаването на Скадарското (Шкодренското) езеро е издигнат след началото на конфликта Сталин – Тито и цели да покаже на СССР, че е допуснал сериозна грешка, тъй като Югославия продължава да следва неотклонно съветския модел. Илюстративна за плана е статията на народния представител Нико Любошич – Један од највећих објеката наше петолетке. Привредни и културни значај исушења Скадарског језера – *Политика*, 3 јул 1949, с. 3

4 За разлика от Ада Кале потопеният във връзка с изграждането на същата водна централа остров Голубине не предизвиква особен интерес

5 <<http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/reportaj/din-paradisul-ada-kaleh-in-insula-iluziilor-pierdute-44766.html>> (4.10.2010, 18:21)



Илюстрация №1: Илюстрация към първото издание на *Utopia* от 1516 г.

„рай“, изчезнал „остров на изгубени илюзии“⁶, остров излязъл от „Хиляда и една нощ“ и т.н. Съзнателно или не журналистическите клишета рисуват изчезналата Ада-Кале като „Утопията“ на Томас Мор от 1516 – фантастичния остров в Атлантическия океан, където било изградено идеалното общество. Разбира се, сравнението е доста произволно – най-малкото поради това, че „Утопията“ на Мор се намира във все още откриващия се Нов свят, докато Ада-Кале е част от обречения стар османски свят и неслучайно изчезва под водата. От друга страна, поне според мен, митологизирането на

⁶ Пак там. Вж. и примера с острова в статията със същото толкова многозначителното заглавие на Адам льо Бор „Война, смърт и мит по течението на историята“ - Lebor, A. War, Death and Myth in the Flow of History. - *The Times*, 19 April 2006.



Илюстрация №2: Панорамен изглед към Ада Кале, рисунка

потъналия остров в никакъв случай не е нещо, от което трябва да се притесняваме или пък нещо, към което да се отнасяме с нездрава ирония. Напротив, както пише Сергей Довлатов, митологизацията само засилва фактите⁷.

* * *

Целта на настоящето съобщение е съвсем кратко да представи интересната история на Ада Кале. Ползвал съм главно източници от интернет, което означава, че едва ли изложението ми ще се отличава с особена дълбочина. Сред тези разнородни източници има много съвременни журналистически информации, подлежащи на допълнителна проверка, материали от форуми, видео материал от *Youtube*, публикации от историческия архив на „Ню Йорк Таймс“, на сръбския „Политика“, снимки от Архива в Оршова, публикувани документи, както в печатни издания, така и в интернет, някои исторически проучвания, които са дело както на професионални историци, така и на аматьори. Ада Кале обаче, така или иначе вече има статута на мит и ако митът засилва фактите, то фактите не засилват мита. В този смисъл ще уточня, че в една публикация на най-авторитетния цитиран тук изследовател,



Илюстрация №3: Панорамен изглед Ада Кале, рисунка

професионалния историк, Марк Мазовер, може би няма нито една безспорно вярна дата и година, свързана с острова⁸. Обаче, именно текстът на Мазовер ме насочи към Ада Кале. Така въпреки липсата на необходимата фактографска плътност аз се надявам, че новата и особено съвременната история на Ада Кале би могла да придизвика по-сериозен изследователски интерес, защото тя предполага разработването на най-разнообразни сюжети от политическата история до т.нар. микроистория и най-малкото поставя въпроса как толкова дълго време е успяла да се съхрани една силно изолирана турска или по-скоро османска общност?

⁷ Довлатов, С. *Ремесло*. Санкт-Петербург, с. 117

⁸ Mazower M. Minorities and the League of Nations in Interwar Europe . - *Daedalus*, Vol. 126, No. 2, Human Diversity (Spring, 1997), p. 61.

В настоящето съобщение вниманието ми ще е насочено към периода след 1878 г., когато поради променената политическа ситуация вследствие на османското поражение в Руско-турската война, Ада Кале бързо започва да се маргинализира. За времето преди 1878 г. информация може да се намери в очерка на цитирания вече сръбски автор Яковлевич, тъй като фокусът на тази негова публикация е именно върху историята на острова преди Берлинския договор.

* * *

Ада Кале, 1878-1918 г.: „Тук, на този закътан сред рози дълъг и тесен остров между приличащи на играчки къщите и джамия със заострено минаре, живеят приветливите и невъзмутими турски колонисти, които нищо не може да притесни или пропъди“⁹.

Изглежда, че Австро-Унгария, силата с най-големи интереси на Балканите, заявява намеренията си към Ада Кале още в началото на 1878 г., когато по нейно внушение сърбите и румънците се отказват да бомбардират острова¹⁰. Обаче, краят на бойните действия

⁹ Най-подробното изложение за статута на Ада Кале в периода 1878-1918 е на унгарски език – Tibor, B. *ADA-KALEH SZIGETE OSZTRBK-MAGYAR FENNHATYSBG ALATT 1878-1918* [Ада Кале под австро-унгарски контрол, 1878-1918 г.]. Публикацията е достъпна на адрес <<http://epa.oszk.hu/00000/00018/00008/pdf/balla.pdf>> (16.02.2011, 18:25)

¹⁰ Tibor, B. *Op. cit.*

и преговорите за мир очертават едно не особено светло за острова бъдеще. В чл. 3 на Санстефанския предварителен мирен договор той трябва да бъде „разрушен и изселен“. Предвижда се да стане част от Княжество Сърбия. Все пак времената са такива, че за потапяне не се говори¹¹. Ада Кале продължава да се мярка в дипломатическите разговори, последвали Санстефанския договор. В началото на април американската преса твърди, че сръбските войски били получили заповед да окупират острова и това било част от дипломатическата игра между Русия, Австро-Унгария и Англия¹². Скоро, обаче, сръбските шансове силно намаляват. В информация от Горчаков до руския посланик във Виена, Новиков, от 30 март/ 11 април 1878 г. се твърди, че Русия е приела Ада Кале да бъде окупирана от Австро-Унгария при условие, че крепостта бъде разрушена¹³. Виена пък желала да запази и укрепленията¹⁴. В последвал на 4/16 април 1878 г. разговор с Новиков австроунгарският външен министър граф Андраши твърди, че се интересувал от Ада Кале само дотолкова, доколкото сърбите не трябвало да се настанят там¹⁵. Впрочем изглежда, че

¹¹ Цит. текста на договора от югославското издание *Србија 1878. Документи*. Београд, 1878, стр. 106. Това е потвърдено и от Йован Ристич в информация изпратена до дипломатическия представител (застъпник) на Сърбия във Виена К. Цукич от 24 февруари/ 8 март 1878 г. Пак там, с. 139.

¹² *New York Times*, April 4, 1878.

¹³ *Србија 1878...*, с. 254. Същият документ е публикуван в сборника документи *Освобождение Болгарии*. Т. III. с. 61-64

¹⁴ Според писмо на руското посолство до германското министерство на външните работи от 2/14 април 1878 г. *Србија 1878...*, с. 266

¹⁵ *Србија 1878...*, с. 275. Напрежението във Виена се за-

сходни са и османските страхове. В статия, озаглавена „Европа срещу Игнатиев“ „Ню Йорк Таймс“ посочва, че „Турция издига глас срещу“ предаването на Ада Кале на Сърбия¹⁶. По този начин двете страни сближават интересите спрямо острова заради вероятността той да бъде взет от сърбите. Същевременно Виена се стреми да го задържи за себе си¹⁷. През май се водят преговори на Портата с Австро-Унгария. На 21 май посланикът на Османската империя Есад бей пише на граф Андраши¹⁸, че в предварителен разговор са обсъждали Санстефанския договор по отношение на Ада Кале и Андраши бил предложил след заминаването на османските войници от острова временно, до сключването на последващ договор, там да се настанят австроунгарски части, които да предотвратят евентуално нападение. Османският посланик съобщава, че неговото правителство е съгласно временно да се изпрати австроунгарски гарнизон, който да остане на Ада Кале до настъпването на благоприятен момент, в който островът да бъде върнат на султана. Според Есад бей изтеглянето на османските войници трябва да се извърши едновременно с пристигането на австроунгарския гарнизон, така че островът да не остане в нито един момент без гарнизон. Австроунгарският силва и от концентрацията на сръбски войски в близост до Ада Кале срещу Оршо̀ва. *New York Times*, May 3, 1878

16 *New York Times*, May 12, 1878. 25 години след тези събития сръбският вестник „Политика“ обяснява съгласието на острова да дойдат австроунгарски военни части със страха да не бъде окупиран от Русия. *Политика*, 4 май 1913, бр. 3342, с. 1.

17 *New York Times*, May 10, 1878

18 През април Есад бей е опълномощен да преговаря за предаването на острова. Tibor, B. *Op. cit.*

отряд, продължава Есад бей, трябва да контролира артилерийските складове, оръжието, мунициите и всичко останало, което се намира на Ада Кале със задължението да го върне на османското султанско правителство в „подходящия момент“. Една смесена комисия под надзора на военния представител на османското посолство във Виена, майор Шефки бей, трябва да състави списък на военните материали. Посланикът информира още, че гарнизонът ще бъде готов да напусне острова на 25 май¹⁹. На 21 май Андраши отговаря на Есад бей, че е съгласен с османските условия. Потвърден е временният характер на окупацията до сключване на съответно споразумение между Високата порта и силите гарантки²⁰. Още същия ден Франц Йосиф заповядва островът да бъде завзет.²¹ На 14/26 май представителят на Сърбия във Виена, Цукич, докладва на Йован Ристич, че едновременно с изпращането на военни части в Босна Австро-Унгария е сложила ръка върху Ада Кале без да се уточнява броят на войниците и действията на турския гарнизон там²². Австроунгарското действие правилно или не е оценено в американската преса като „първата открита

19 *Србија 1878...*, с. 342-43. Подобна австроунгарска идея изглежда се обсъжда още от март 1878 г. Тогава и османското правителство наемква, че е готово да преговаря за острова. Вж. Tibor, B. *Op. cit.*

20 *Србија 1878...*, с. 343-44.

21 Tibor, B. *Op. cit.*

22 *Србија 1878...*, с. 348. Като любопитна и сигурно безсмислена подробност може да се посочи информацията, че едновременно с т.нар. окупация на Ада Кале Австро-Унгария изпратила „свежи военни части“ в Тирол. *New York Times*, May 26, 1878. Османският гарнизон е транспортиран до Босански брод. Tibor, B. *Op. cit.*

демонстрация срещу руското уреждане на Източния въпрос.²³ Същевременно авторитетни руски издания публикуват доста миролюбиви статии по въпроса²⁴. Като цяло Великите сили не са против австрийските действия на острова, като съгласието им не е свързано с паралелните акции в Босна, които са считани за много по-сериозен проблем²⁵.

Берлинският конгрес не разрешава въпроса със статута на острова. Той остава формално притежание на султана. Там има негов представител (мюдюр или губернатор), който разполага с нещо като собствена жандармерия (от двама или четирима човека²⁶). Има и австроунгарски гарнизон. Същевременно през 80-те години Ада Кале загубва военното си значение, макар че остава добре укрепена крепост. След 1885 г. Австро-

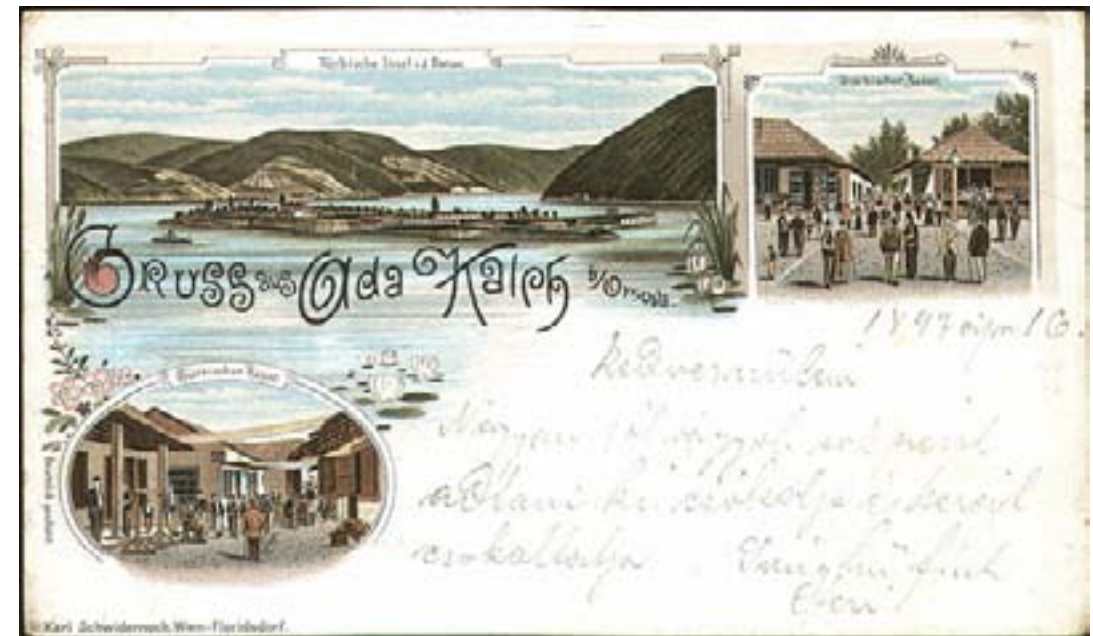
23 *New York Times*, May 28, 1878

24 *New York Times*, May 29, 1878

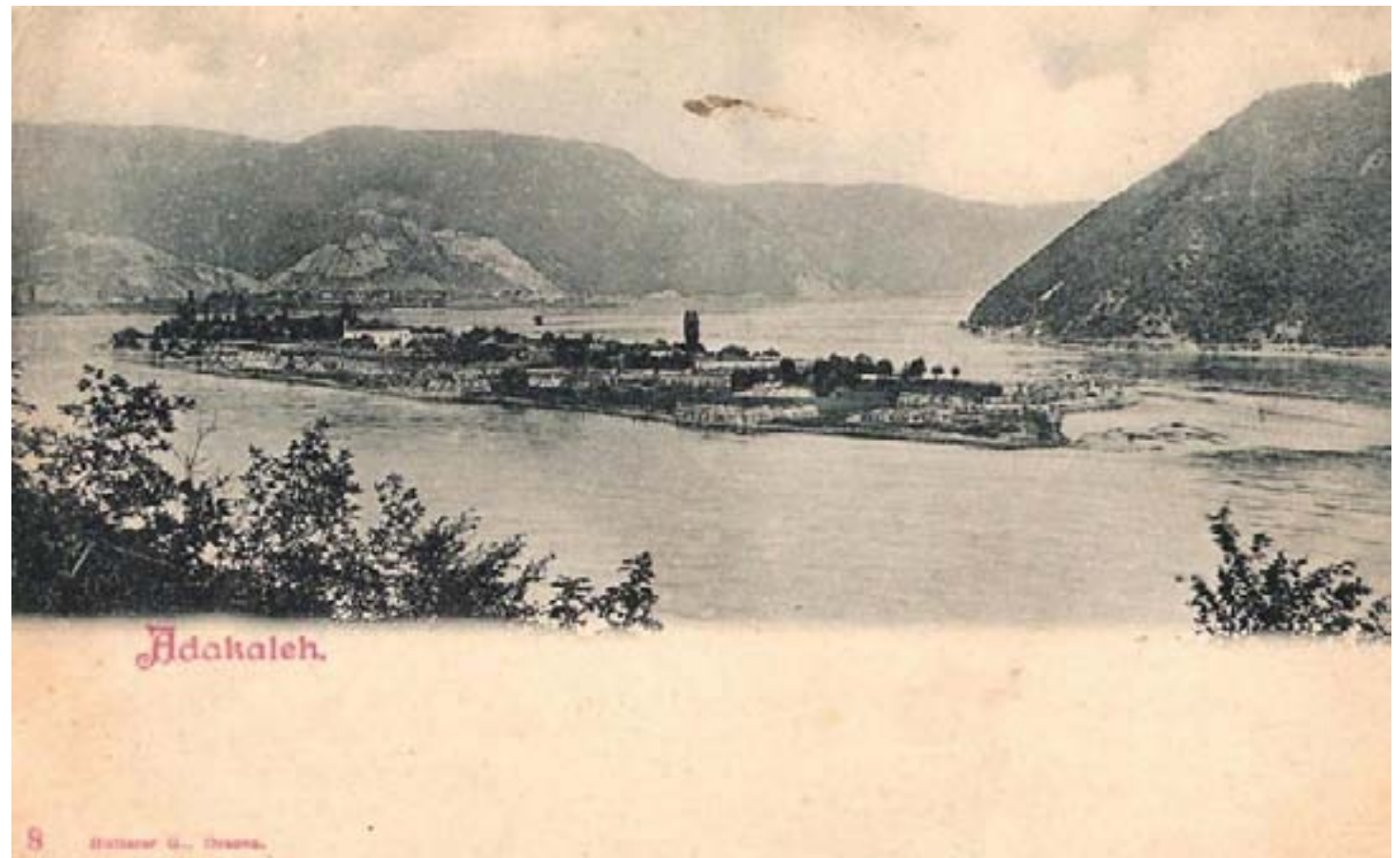
25 *New York Times*, May 30, 1878.

26 Според сръбския вестник „Политика“ тези „полицаи“ от сутрин до вечер се шляели из острова, чудейки се какво да правят, понеже там изобщо не се извършвали престъпления. *Политика*, 4 мај 1913, бр. 3342, с. 1.

Илюстрация №4:
Изгледи от Ада Кале,
немска пощенска
картичка, 1897 г.



Илюстрация №5:
Изглед към Ада Кале,
пощенска картичка,
1899 г.



Унгария доста формално присъства военно на острова. През 1894 г. там са разположени само 1 офицер с 28 войници. Те съжителстват с около 500 мюсюлмани. През 1912 г. съотношението е един офицер, 45 войници и 550 местни жители²⁷. Естествено, в моменти на нарастване на напрежението, като анексионната криза през 1908-1909 г. военното присъствие се увеличава²⁸.

По този начин ежедневието на острова не е кой знае колко силно засегнато от австроунгарските военни. Както вече споменах, Портата, която формално се счита за сюзерен на острова, следи за правата си чрез един единствен служител – мюдюр, който е част от османското посолство във Виена и получава заплатата си от там.



Илюстрация №6: Изглед към Ада Кале, унгарска пощенска картичка, 1900 г.

Понякога между мюдюрът и австроунгарските военни власт се наблюдавали известни усложнения. Същевременно жителите на острова се радват на различни привилегии. Освободени са от военна служба, мита, данъци и т.н.²⁹. Изглежда, че от време на време османците са отпусkali пари за различни нужди на острова – например, през 1902 г. султанът дава пари за ремонт на джамията. Наред с това приходите на жителите се увеличават от туризма, който става по-забележимо явление през последното

²⁷ Tibor, B. *Op. cit.*

²⁸ Пак там.

²⁹ Tibor, B. *Op. cit.* Можели да внасят безмитно определени количества стоки от Османската империя. *Политика*, 4 мај 1913, бр. 3342, с. 2.

десетилетие на XIX век, когато любопитни европейци започват да спират за по няколко часа на Ада Кале, за да разгледат запазените османски бит и традиции. Основно препитание, обаче, е контрабандата (най-вече на тютюн). Важен поминък е уловът на едри риби от рода на моруната и производството на т.нар. кладовски хайвер, ако можем да се доверим на написаното от Яковлевич³⁰.

Постепенно започва да се изработва съответния стереотип за острова, който виждаме в някои публикации от пресата. През 1912 г. в журналистически репортаж с драматичното заглавие „Борбата между кръста и полумесеца“, в която акцентът е върху мирния договор, подписан в Лозана между Османската империя и Италия, слагащ край на Триполитанската война, от една страна, а от друга – върху фотоси, свързани с началото на Балканските войни, Ада Кале фигурира с живописна фотография, представяща я вече като екзотична аномалия, нещо като добра илюстрация на стереотипа за Балканите и наред с това на маргинализацията на самия остров. Важен е текстът под снимката - „Прекрасен изглед от Дунав, представящ Сърбия на преден план, Румъния вляво от другата страна на реката, Унгария от другата страна на реката вдясно и турският остров Ада Кале в центъра на снимката³¹“.

По време на Първата балканска война въпросът със статута на острова не е разрешен, като международното му уреждане се затруднява от обстоятелството, че след 1878 г. в рамките на Хабсбургската монархия Ада Кале е считан за работа на унгарците³².

Островът продължава да се счита за „забравен“ и едва ли не европейските журналисти считали, че става дума за име на жена. Впрочем през май 1913 г. на първата страница на белградския вестник „Политика“ се появя пътепис, посветен на Ада Кале и по начина, по който звучи текстът, изглежда мястото е доста непознато и за читателите на авторитетното сръбско издание, въпреки че става дума за комшии³³.

Именно опасността от тези комшии кара на 13 май 1913 г. Австро-Унгария да анексира Ада Кале, но това не променя съществено реалната ситуация на острова. Без особени обяснения към турската страна Виена изказва пожелания, че традиционно добрите отношения между двете държави няма да пострадат, въпреки случилото се³⁴. Практически островът продължава да се управлява от турска администрация. Така в навечерието на Първата световна война пътешественичката мис Бейтс, която описва пътуването си по Дунав, може би доста точно улавя духа, царящ на Ада Кале³⁵:

30 Яковљевић, Р. *Ада Кале...*

31 *New York Times*, October 20, 1912.

32 Tibor, B. *Op. cit.*

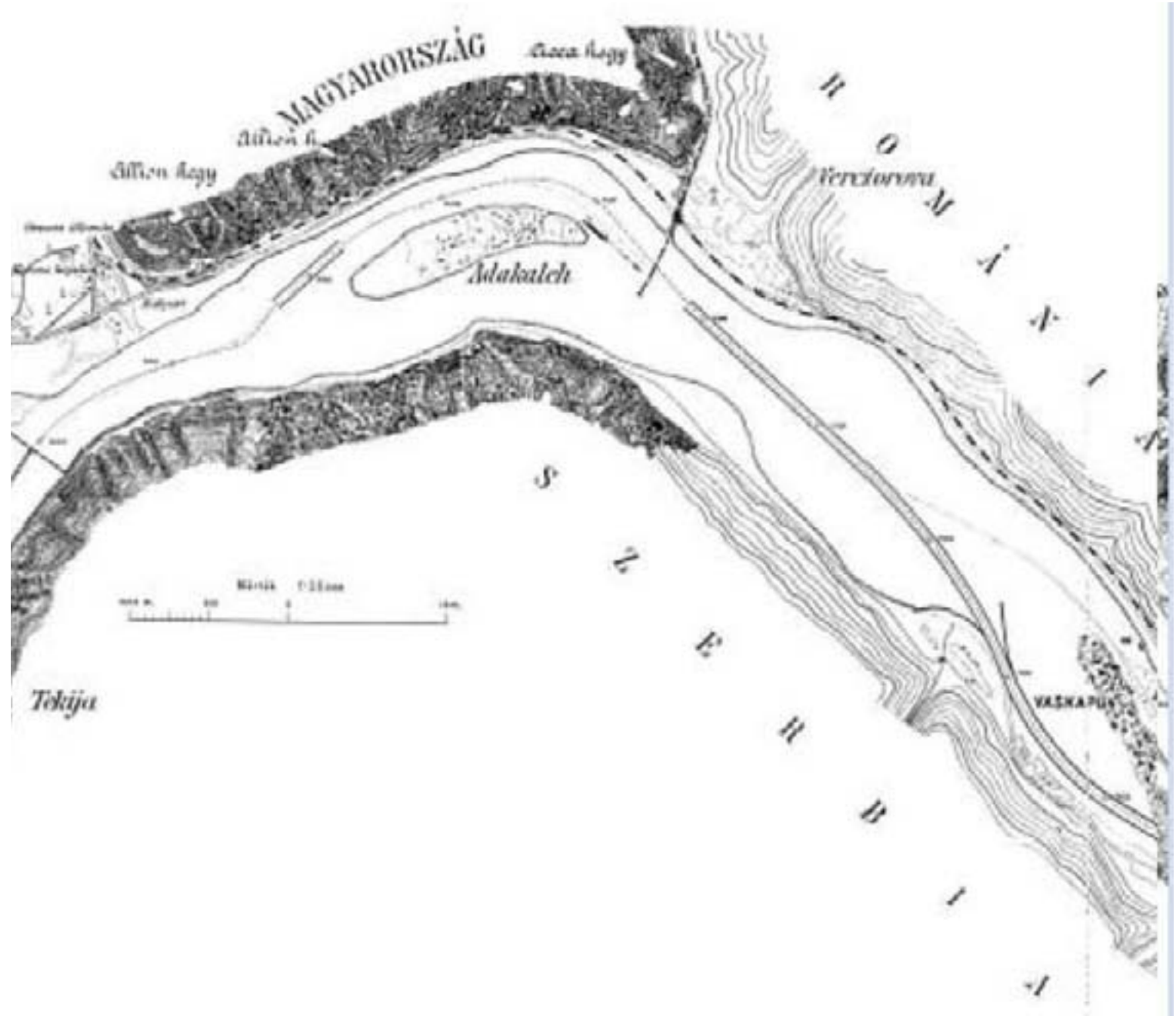
33 *Политика*, 4 мај 1913, бр. 3342, с. 1-2.

34 Tibor, B. *Op. cit.*

35 Bates, J. V. *Our Allies and Enemies in the Near East.*

Тук, на този закътан сред рози дълъг и тесен остров, между приличащи на играчки къщите и джамия със заострено минаре, живеят приветливите и невъзмутими турски колонисти, които нищо не може да притесни или пропъди, които макар и населявайки австроунгарска територия, вежливо пренебрегват този факт, когато става дума за подчинение на закони или плащане на данъци и в същото време се отричат от каквато и да била зависимост към султанското правителство! Радвайки се на почти пълни собственически права те обичат живота и живеят прекрасно благодарение на пляката, взимана от доверчиви туристи и контрабанда с турски тютюн през съседните граници на Румъния, Сърбия, Унгария и България³⁶.

Първата световна война поразклаща тази идилия. През 1914 г. островът е обстрелван от сърбите в Текия. Започва да се усеща недостиг на храни. В същото време проличава,



Илюстрация №7: Унгарска карта на Ада Кале, около 1918 г.

New York, [1918], p. 9.

36 Ibid., p. 9-10

че Османската империя не се е отказала напълно от някогашното си владение. В началото на 1915 г. жителите на Ада Кале получават 50 тона брашно помощ от османското правителство. През ноември 1915 г. на острова пристигат трима османски представители, които донасят финансова помощ за възстановяването на пострадалите сгради по време на сръбските обстрели³⁷. Османските действия сигурно са благоприятствани и от факта, че по време на Първата световна война Хабсбургите и Османите за пръв и последен път са съюзници. Неслучайно статутът на жителите на Ада Кале се подобрява след като на 14 декември 1915 г. в унгарския парламент е внесено предложение религиозните права на мюсюлманите да бъдат признати в Унгария. Тогава Ада Кале е считана за една от най-големите мюсюлмански общности в унгарската част на империята³⁸.

През 1917 г. жителите на Ада Кале гласуват в изборите за Османски парламент³⁹. Това вероятно също е свързано с повишения интересен османското правителство към острова. През 1918 г. то дори изпраща там своя жандармерия. Издигнат е турски флаг и се стига до сблъсъци. През юли 1918 г. жандармерията е отзована⁴⁰. Наближа края на войната.

37 Tibor, B. *Op. cit.*

38 *New York Times*, December 26, 1915.

39 Tibor, B. *Op. cit.*

40 Пак там

Ада Кале, 1918-1939 г.: „Любопитен пример как Дунав може да пази традицията, как може да отделя, а не да съединява, ни предлага Ада Кале, един ничий остров почти в Железни врата“

Той е посрещнат от жителите на Ада Кале със смесени чувства. От една страна е успокоението, че са прескочили трапа. От друга страна страхът от неизвестното – какво ще стане с острова? Какво ще стане с прилегиите, на които са се радвали на жителите му?⁴¹ През 1919 г. островът е предаден на Румъния. Две години по-късно, през 1921 г., местните, наброяващи около 400 души, отиват на румънския бряг и се обявяват за румънски поданици. Новата румънска власт поне на пръв поглед може би ще напомня предишната австроунгарска, макар че още същата година островът е посетен от тогавашния румънски премиер ген. Александру Авереску, който улеснява създаването на цех за цигари към Държавния тютюнев монопол (*Regia Monopolurilor Statului*)⁴².

През 1923 г. в Лозана Турция признава присъединяването на острова към Румъния, въпреки опитите на Исмет паша да го запази. По този повод в средата на 20-те години големият румънски историк Николае Йорга, продължавайки да описва острова като любопитен османски „артефакт“, подчертава принадлежността му към Румъния, отхвърляйки

41 <<http://forum.cmu-edu.eu/index.php?topic=101.0>> (18.02.2011, 23:18)

42 Пак там.

въпросните претенции, издигнати от Исмет паша по време на Лозанската конференция - „след унгарската стража, гарантираща реда за изоставените поданици на султана, господар там е румънският войник“⁴³. Претенциите на бъдещия Иньоню сигурно биха могли да се обяснят с една мисъл на кралица Виктория по повод остров Хелголанд, постната от VKolev във форума на Anamnesis: „колко жалко е да изгубиш нещо свое, колкото и ненужно да е то!“⁴⁴.

До 1925 г. Ада Кале е управляван от временна администрация, която след това е заменена с общинска⁴⁵. Властта взема мерки за създаването на свои институции на острова. През 1925 г. е модернизарано училището на острова и е създадено търговско училище за момчета и момичета. През 1927 г. цехът за цигари, създаден още от Авереску, най-после е пуснат в експлоатация с помощта на болярина депутат от Турну Северин, Цилика Йоанид. През 1929 г. започва е отворена поща, която работи всеки ден без неделите. Дали обаче тези действия на

43 Iorga, N. *La Roumanie pittoresque*. Paris, 1924, p. 4.

44 <<http://www.anamnesis.info/forum/index.php?topic=62.msg2482#msg2482>> (03.03.2011, 15:31). Според турската версия на Уикипедия претенциите на Иньоню са свързани с това, че става дума „място, контролиращо целия транспорт с Европа по Дунава“ и затова „на срещите в Лозана Исмет паша не иска да го отстъпи, но следвайки заповедта в изпратената от Анкара телеграма, оставя острова на румънците“ <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Adakale>> (19.02.2011, 18:11). Благодаря за превода на д-р Алексей Калъонски.

45 <<http://forum.cmu-edu.eu/index.php?topic=101.0>> (18.02.2011, 23:18)

властта са били близо нуждите на местните?⁴⁶

След решаването на въпроса със статута на острова хората там са се надявали да продължават да се изхранват от старите си поминъци, най-вече от контрабандата и производството на цигари. Трудно е да се каже, доколко са успяли, но един литературен източник, романът на Ромулус Диану „Нощите на Ада Кале“⁴⁷, изкарва на показ някои от новите трудности, с които са се сблъскали при новата власт. Цехът на тютюневия монопол започва да работи под скрития надзор на тютюнев агент, изпратен от Букурещ, който обича да се разхожда с пистолет и се отличава с ксенофобия, насочена срещу „турските кучета“, начело с кмета и ходжата. Прииждащите туристи естествено са впечатлени от австрийските укрепления и „ориенталската екзотика“. Под фереджетата на жените и фесовете на мъжете не можело да се забележи дали последните са доволни или не, например от заплащането на Тютюневия монопол⁴⁸.

Както често става на Балканите и на Ада Кале зулумите, дело на дребните дерибейи, са прекратени благодарение добрата воля на силните на деня от столицата. Те могат да си позволят такива жестове, които да ги отличават от местните управници и да ги издигат в очите на населението. В случая става дума

46 Пак там.

47 Dianu, R. *Nopti la Ada-Kaleh*. București, [1931].

48 <<http://forum.cmu-edu.eu/index.php?topic=101.0>> (18.02.2011, 23:18)

контрабандисти от Ада Кале сигурно са му станали симпатични.

Благодарение на кралското посещение островитяните получават право да внасят без мита 10 вагона захар, един вагон чуждестранен тютюн, 1000 кутии с цигари, 13.900.000 чуждестранни цигари, 3 вагона местни и чуждестранни алкохолни напитки, 2 вагона кафе, 1500 кг. различни колониални стоки и 1500 феса⁵⁰.

Възстановяването на привилегиите подхранва стереотипът за „османския“ Ада Кале, за ничия остров. Този стереотип съществува през целия междувоенен период и укрепва особено през 30-те години. През юни 1931 г., т.е. малко след възстановяването на привилегиите, островът отново се появява в американската преса. Става дума за критичен материал, посветен общо на река Дунав. Авторът нарича Дунава „болната река на Европа“ явно по аналогия с починалия вече болник (т.е. Османската империя), една част от който, както обаче водяхме, продължава да живее в чуждо



Илюстрация №8: Изглед към Ада Кале, акварел, 1927 г.

за намесата на самия крал, който през 30-те години бавно се оформя в политически водач на страната. През май 1931 г. Карол II посещава острова, придружен от министър-председателя Николае Йорга. Сред местните сладкиши и други лакомства кралят е впечатлен не само от този миниатюрен Ориент, но и от жалкото състояние, в което се намират турците на острова. Монархът обещава да възстанови привилегиите от преди войната.⁴⁹ С повече въображение кралската „милост“ може да се препише и на склонността на Карол да се обвързва с всякакви маргинали, което личи от доста скандалното му обкръжение в Букурещ. Старите

⁴⁹ Пак там; Tibor, B. *Op. cit.*

⁵⁰ <<http://forum.cmu-edu.eu/index.php?topic=101.0>> (18.02.2011, 23:18)

тяло. Авторът хвърля вината за речното заболяване върху стария виновник – войната:

Преди войната разстоянието от Пасау на австро-германската граница до Оршова близо до сръбско-унгаро-румънската граница или над 1000 мили, можеше да се мине без нито една митническа проверка. Днес багажът на туриста се проверява пет пъти и трябва да се използват шест различни валути⁵¹.

Авторът посочва

Любопитен пример как Дунав може да пази традицията, как може да отделя, а не да съединява, ни предлага Ада Кале, един ничий остров почти в Железни врата. В края на Балканската война [sic!] преди 50 години Великите сили взеха острова от турците, но забравиха да го дадат на някоя друга държава и за почти четиридесет години островитяните живяха в блаженно неведение за съществуващото на данъчни и полицаи – два от символите на висшата цивилизация.

Докато целият свят се побърка по машините Ада Кале упорстваше в старото си наблюдение на священните писания все едно слънцето не бе залязало над това идилично място. На този остров с ухаещи рози, който е последният реликт на исляма в християнския свят,

⁵¹ Lengyel, E. Again The Danube is Writing History: Europe's River of Strife and Tragedy Is the Scene of a Bitter Struggle of Nations for a Place in the Sun. - *New York Times*, June 7, 1931.



Илюстрация №9: журналистът Филип Бруня-Фокс (Филип Браунер) в обкръжението на местни дечица, Ада Кале, 1934 г.

мюзинът все още призовава вярващите, използвайки диалект от XVI век, жените забулват лицата си и мъжете носят големи тюрбани все едно Кемал паша, големият вестернизатор на ислямския ориент никога не се е раждал.⁵²

Все повече туристи идват да наблюдават тези „човешки експонати“, да пият кафето им, да купят сушените им плодове, розовата им вода, локумите им и ⁵² Пак там. Подобно противопоставяне между начина на живот на Ада Кале и действията на Кемал в Турция виждаме и в края на една публикация на Марк Мазовер, посветена на малцинствата през междувоенния период. Mazower M. *Op. cit.*, p. 61.



**Илюстрация
№:10: Цигари,
произведени на
Ада-Кале.**

да надникнат в последния харем, запазил се в Европа⁵³.

Благодарение на привилегиите обаче на острова се забелязват съществени промени. Създадено е Анонимно акционерно дружество „Мюсюлмана“, което дава работа на доста жители на острова. През 1934 г. е открита метеорологична станция, която донася нови ползи за хората от Ада Кале. Въведени са облекчения за пътниците ползващи ж.п. транспорт, слизащи на спирката в близост до острова, за да го посетят. През

1935 г. в цеха за цигари „Мюсюлмана“ работят над 100 души, като в следващите години броят им нараства. Цехът произвежда 17 вида цигари. „Мюсюлмана“ се превръща в тръст с филиали в Оршова и Северин. Сключва договори с Кралския дворец и Турция. Освен това всичко построено на острова през 30-те години се осъществява благодарение на инициативата на дружеството: електроцентраля, нови къщи, четири кръчми, ресторант, хотел (в който се помещава и обществената библиотека), хлебарница, футболно игрище, смесен магазин и различни павилиони по главната алея. Новите къщи се



Илюстрация №:11: Ада-Кале през междувоенния период. Общ план, фотография. Източник: Cazacu, M. România interbelică. Interbellum Romania. Bucuresti, 2003, p. 24

Илюстрация №:13: Ада-Кале през междувоенния период. Пазарът, фотография. Източник: Cazacu, M. România interbelică. Romania itrebelica. Interbellum Romania. Bucuresti, 2003, p. 25



Илюстрация №:12: Ада-Кале през междувоенния период. Джамията и фортификациите, фотография. Източник: Cazacu, M. România interbelică. Interbellum Romania. Bucuresti, 2003, p. 24





Илюстрация №:14: Ада-Кале през междувоенния период.
Източник: Сградата на австрийското коменданство, преправена на джамия след 1730 г. Източник: Cazacu, M. Rombnia interebelică. Interbellum Romania. Bucuresti, 2003, p. 25

строят директно върху основите на крепостта с тухлите от падналите или рушащите се крепостни стени⁵⁴.

Повишаващият се интерес към острова, свързан както с общото развитие на туризма в Югоизточна Европа през междувоенния период, така и с успешния

⁵⁴ <<http://forum.cmu-edu.eu/index.php?topic=101.0>> (18.02.2011, 23:18)

бизнес на Ада Кале, може би обяснява появата през 30-те години на няколко румънски съчинения повече или по-малко с краеведски характер, посветени на Ада Кале. Всъщност именно това е десетилетието с най-много подобни публикации⁵⁵. Въобще като цяло междувоенния период е възприеман като безгрижна епоха на острова и фотографиите на Ада Кале, публикувани в съвременни луксозни издания, посветени на тогавашна Румъния, я засилват⁵⁶.

Ада Кале след Втората световна война: „Такава е волята на Алах“.

За съжаление до момента не съм открил материали, даващи информация за периода от края на 40-те до края на 50-те години. Значително повече сведения има за 60-те години. Това е логично. От една страна интересът към Ада Кале се повишава, заради плановете и решението да бъде потопен. От друга страна точно преди да бъде потопен, Ада Кале се развива доста добре, както заради туризма, така и заради някой мерки, предприети

⁵⁵ Тук посочвам тези заглавия, които открих в електронния каталог на Централната университетска библиотека в Букурещ и Централната университетска библиотека в Клуж: *Adevărul on chestiunea Ada-Kaleh*. Turnu Severin, 1934; Mardan, D., C. Liuba. *Adakaleh*. [București], 1936; Ahmet, A, A. Genovszky. *Monografia insulei Ada-Kaleh*. Turnu Severin, 1937. Papp, C. *Schita a vegetatiei Insulei Carolina* [една от имената на Ада Кале – бел. Д. Г.]. [Extras din Buletinul S.R.R. de Geografie, tom. LVII]. București, 1939; Calinescu, R. *Insula Ada Kaleh: schita monografica*. București, 1940.

⁵⁶ Cazacu, M. *Rombnia interebelică. Interbellum Romania*. Bucuresti, 2003, p. 24-25

от властта за „облагородяване“ бита на местните. Така по спомените на един от посетилите Ада Кале през 60-те, островът представлявал смесица от многократно вече описваното „османско минало“ с някои „социалистически“ нововъведения. От една страна черниците, донесени от Дамаск, най-големият персийски килим в Румъния – 51 метра дълъг и 500 килограма тежък – дар от Абдул Хамид II, гробището, доминирано от гробницата на Мискин баба, катакомбите, крепостните



Илюстрация №:15: Дунав при Ада Кале, фотография, 60-те години.

съоръжения, приписвани на Баязид Светкавицата и принц Евгений Савойски... С традициите на острова се свързва също така фабриката за локум, халва и т.н. Сладкишите се приготвяли следобед, понеже през деня хората работели в тютюневата фабрика. Множество туристи идвали с лодки, за да опитат местните сладкиши и кафето на пясък. От друга страна обаче сред патриархалната атмосфера на Ада Кале имало футболно игрище (построено още през 30-те), детски дом, културен дом, кино, библиотека, книжарница, два магазина, хлебозавод, споменатата вече фабрика за цигари⁵⁷, която някога принадлежала на последния губернатор на острова Али Кадри⁵⁸.

Краят на Ада Кале отново привлича вниманието на „западната преса“ към острова. През 1967 г. в „Ню Йорк Таймс“ се появява първият от 1931 г. материал за острова и доколкото ми е известно последният. Статията, написана от специалния кореспондент на вестника Джонатън Рендъл, е впрочем изцяло посветена на предстоящата смърт на Ада Кале като е илюстрирана с доста примитивна карта, показваща

⁵⁷ На този адрес може да се види интересна снимка, представяща сцена от производството на цигари на острова през 50-те: <<http://www.gettyimages.com/detail/3424705/Hulton-Archive>> (19.02.2011, 21:01)

⁵⁸ <<http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/repor-taj/din-paradisul-ada-kaleh-in-insula-iluziilor-pierdute-44766.html>> (01.10.2009, 10:44)

местоположението на „жертвата“⁵⁹. Авторът пише:

Построяването на Румъно-югославска хидроелектрическа централа оставя без жилища 500 жители⁶⁰ от турски произход, обитаващи острова близо до Железни врата на река Дунав.

В рамките на две години водите на язовира ще залаят дългия една миля остров. „Такава е волята на Алах“, казват примирено мнозина.

Жителите на острова са допринесли за запазването тук на турската и ислямската култура, която е била специфична за острова в продължение на повече от 500 години.

Предоставено право на заминаване

Румънските власти, отнасящи се със симпатия към островитяните първо им предложиха да ги премести на друг остров надолу по течението на реката след язовира. „Но животът няма да е същият“, казва един островитянин, „и затова поискахме разрешение да отидем в Турция“⁶¹.

⁵⁹ Randal, J. Dam Waters to End 5 Centuries Of Turkish Life on Danube Isle: 500, Loosing Homes, Plan to Leave Rumania to Live in Turkey. - *New York Times*, November 22, 1967.

⁶⁰ Според турската версия на Уикипедия жителите били 1000 - <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Adakale>> (19.02.2011, 18:11)

⁶¹ Според турската версия на „На 13 септември 1967 г. турският министър-председател Сюлейман Демирел посещава Румъния и оглавява преселването на островното население в Турция.“ - <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Adakale>> (19.02.2011, 18:11)

Разрешението е дадено за изненада на много дипломати в Букурещ, които не са свикнали с прояви на великодушие от страна на властите.

Правителството също разреши на островитяните да вземат цялата си движима собственост в Турция. Този допълнителен жест на добра воля е голямо отстъпление от обичайната румънска практика. Малкият брой румънци, които емигрираха в последните години, трябваше да оставят цялата си собственост в замяна на разрешението за заминаване.

Румънски специалисти в областта на изящните изкуства работят внимателно по демонтирането на историческите и художествени обекти от Ада Кале, които трябва да бъдат показани на един остров надолу по реката.

„На острова му приляга да бъде запомнен“, каза един стар негов жител, „най-малкото заради това, че толкова пъти е бил забравян“⁶².

Местните се изнасят в Скела Ноуа, Оршоа, Турну Северин, Мангалия, Меджидия, Констанца, но мнозинството си заминава за Турция⁶³.

⁶² Randal, J. Op. cit.

⁶³ <<http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/reportaj/din-paradisul-ada-kaleh-in-insula-iluziilor-pierdute-44766.html>> (01.10.2009, 10:44)



Илюстрация №:16: Едни от последните посетители на Ада Кале, фотография, 1968 г.

През 1967 г. 26 милиона леи са отделени и средновековната крепост е „разглобена“ камък по камък. Камъните са номерирани от реставраторите. Има

малцина хора, които работят на острова до 1969 г. Част от сградите са преместени на остров Шимиан, който се намира близо до Бробета Турну Северин. Впрочем за последните дни на Ада Кале, човек може да придобие прекрасна визуална представа, благодарение на румънския документален филм от края на 60-те години „Последната пролет на Ада Кале“, качен в *Youtube*⁶⁴. След 10 години, през 1977 г. „паричният ресурс“ е изразходван и програмата по преместването и реставрацията на остров Шимиан е спряна⁶⁵. Най-вероятната причина за поредното „забравяне“ на Ада Кале е свързана със земетресението, което сполетява Румъния през 1977 г, вследствие на което много средства е трябвало да се пренасочат за възстановяване на понесените щети.

Ада Кале – един детайл: Историята на „Турчина“

Макар че вече е време за заключението, сметнах за нужно да включа историята на един човек от Ада Кале, който благодарение на партийните борби в Румъния от края на 60-те години, се превръща ако не в най-⁶⁴ *Ultima primavara de Ada Kaleh*. Studioul cinematografic „Aleksandru Sahia“. București, 1968. В *Youtube* филмът е качен в две части: *Ada Kaleh, partea 1/2* на адрес <<http://www.youtube.com/watch?v=mospFA64MFg&feature=related>> (19.02.2011, 17:34), *Ada Kaleh, partea 2/2* <<http://www.youtube.com/watch?v=tRTD8GUGBsI&feature=related>> (19.02.2011, 17:34); целият *Ultima primavara la Ada Kaleh (film documentar)*

може да се гледа на адрес: <<http://www.youtube.com/watch?v=mmqEHsd-eT8&feature=related>> (19.02.2011, 17:53)⁶⁵ <<http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/reportaj/din-paradisul-ada-kaleh-in-insula-iluziilor-pierdute-44766.html>> (01.10.2009, 10:44)

при които е убит Ибрахим Сефит, наречен Турчина⁶⁶.

Сефит бил роден през 1926 г. на Ада Кале. Баща му бил рибар, чието „материално състояние било тежко във времената на буржоазно-мошиерски режим и демонстрирал прояви на съпротива срещу определени репресивни мерки, наложени на острова“. През 1932 г., според цитираната тук информация, въпросният

⁶⁶ Публикуван на сайта на <<http://stiri.rol.ro>> (17.02.2010, 23:02) на адрес <<http://stiri.rol.ro/cnsas-ul-lui-ceausescu-7655.html>> (17.02.2010, 23:04). Може да се намери и на адрес <<http://ziarero.realitatea.net/articol.php?id=1179520482>> (17.02.2010, 23:10)

известната, то поне в най-документираната личност, родена на острова. През 1968 г. е сформирана партийна комисия, състояща се Георге Стойка, Василе Патилинец, Йон Попеску-Пуцур и Николае Гуйна, която да разследва репресиите на режима на Деж през 50-те години. Тя изработва информация, която е поднесена само на членовете на ЦК на РКП. В тази информация основно място заема една маргинална личност, родена на Ада Кале. Става дума за Ибрахим Сефит, известен просто като „Турчина“, който, както ще видим, едва ли спада към вида на рационалния *homo oeconomicus*. Параграфът от партийната информация е наречен „Обстоятелствата,



**Илюстрация
№:17 Голият
Ада Кале преди
потопяването,
фотография**



Илюстрация №:18: Тито и Чаушеску, фотография

рибар се бил опълчил срещу създаването на мюсюлманска организация [вероятно казионна, а може да става дума и за акционерното дружество „Мюсюлмана“ – бел. Д. Г.] и дейността ѝ. Вследствие на това бил набеден за комунист и предаден на жандармерията в Турну Северин. Синът му Сефит, също е разглеждан като размирен елемент и от 1938 г. се намира последователно в колониите за превъзпитание на малолетни в Слатина, Васлуй и после в затвора Вакарещ, където е държан до 1944 г. В периода 1942-1944 г., докато е във Вакарещ, се твърди в доклада, Сефит е бил използван от определени комунисти основно за предаване на различни съобщения между тях. Според сведенията на Констанца Крачун и Илка Васерман Мелинеску „Турчина“ многократно е зверски пребиван като по време на побоите е крещял „Да живее Сталин, долу фашизма!“⁶⁷

По този начин началото на историята на Сефит въпреки вероятната идеологическа маска, нанесена от комунистическия изказ на съответния документ, внася известно детайлизиране в стереотипа за Ада Кале – османски резерват, с кафета, локуми, мързеливи, но доволни жители и контрабандисти, действащи пред примрежения поглед на така или иначе формалната държава на острова. Детството

⁶⁷ <<http://stiri.rol.ro/cnsas-ul-lui-ceaurescu-7655.html>> (18.02.2010, 11:54)

на Сефит се различава от стилизирания образ на детския рай, който ни представя вестник „Политика“⁶⁸ или пък щастливите детски лица от снимките, правени през 1934 г. от известния румънски журналист Филип Бруня-Фокс (вж. **Илюстрация №:9**). Разбира се, този детайл, подсказващ за известни социални и етнически конфликти през 30-те години, едва ли може да промени цялостната картина. Вероятно Сефит и баща му са по-скоро изключение, по-скоро изключително в типичното, отколкото типично изключително – ако се обърнем към някои от теоретичните аспекти на микроисторията⁶⁹.

След 1944 г. Сефит е назначен на административна работа в гр. Сибиу⁷⁰. Показателно е, че не е върнат на Ада Кале. Вероятно макар и с героичен ореол в новата конюнктура Сефит все пак е бил възприеман от традиционно настроените жители на с острова с клеймото на смутител и затворник. Според заключенията на партийната комисия в резултат на насилията, причинени му още от детска възраст, и нечовешкото отношение в затвора, „Турчина“ бил с разклатена нервна система и имало периоди, в които се държал агресивно особено след консумация на алкохол. По тази причини няколко

⁶⁸ *Политика*, 4 мај 1913, бр. 3342, с. 1.

⁶⁹ Peltonen, M. Clues, Margins, and Monads: The Micro-Macro Link in Historical Research. - *History and Theory*, Vol. 40, No. 3 (Oct., 2001), pp. 347-359. Вж. и критика на прекаленото теоретизиране, характерно за микроисторията Simon, Z. B. Method and Perspective. - *Journal of Microhistory* (2009) на адрес <<http://www.microhistory.org/journal2009.php>> (19.02.2011, 19:03)

⁷⁰ <<http://stiri.rol.ro/cnsas-ul-lui-ceausescu-7655.html>> (18.02.2010, 11:54)



Илюстрация №:19: „Турчин“ от Ада Кале, фотография.

пъти бил пращан на лечение в болница. През 1953 г. вследствие на заповед, дадена от Александру Драгнич, Сефит по най-оскърбителен начин е пратен в трудова колония за 24 месеца⁷¹.

Така „Турчина“ от Ада Кале е прибран отново – този път от комунистите. Вероятно той е пример за онзи тип хора, които бидейки настроени срещу държавата и властта от малки, не могат да се приспособят към

⁷¹ Пак там.



Илюстрация №:20: Александър Драгнич (1913-1993) в униформа на генерал-полковник, фотография.

ситуацията, в която обстоятелствата ги правят част от нея и продължават да се държат като маргинали.

От доклада на генералния директор на милицията

се вижда, че заради заслугите си в миналото „Турчина“ е получавал подкрепа от партийната организация в Сибиу. Драгнич се възмущавал от тази подкрепа: „Какви заслуги! Той е един провокатор. Срамно е как другарите се оставят да бъдат подведени. Да се арестува и затвори веднага“⁷².

През 1954 г. Ибрахим Сефит е пуснат от трудовата колония. В Сибиу му намират жилище и му осигуряват безплатна храна в партийния стол. Скоро се оженва и здравето му сериозно се подобрява.

На 4 декември 1954 г. Драгнич се намира в Сибиу. Вечеря в стола на окръжния комитет на партията. В това време там със съпругата си пристига Сефит. Те често се хранели в този стол. Този път обаче не са допуснати вътре заради Драгнич. След като чака известно време Ибрахим Сефит, който се намира под влиянието на алкохола, влиза в трапезарията и желае да му се сервира вечеря. Говори с Драгнич, показвайки, че го познава от затвора. Драгнич заповядва на подполковник Николае Бричаг „Турчина“ да бъде ликвидиран още същата вечер. Сформирана е група от няколко офицери, които отвеждат вързания Сефит в гората между Сура Маре и Силмиц, където го разстрелват. Погребан е там, но на следващата нощ е изкопан и пренесен в моргата за аутопсия⁷³.

⁷² Пак там.

⁷³ Пак там.

Според партийната комисия фактът, че Драгнич е дал заповедта за ликвидацията на Ибрахим Сефит, се потвърждава от декларацията на подполковник Бричаг, който заявява: „Тогава др. Драгнич ми заповяда да се хване веднага „Турчина“, който се намираше в сградата на партията, да се ликвидира незабавно и да му се докладва за екзекуцията“. През април и май 1968 г. същото е потвърдено от офицера, който е отговарял за охраната на Драгнич в Сибиу, и от офицерите разстреляли Сефит⁷⁴.

След като бил информиран за смъртта на „Турчина“, Александру Драгнич заповядва на подполковник Моис Аурел, шеф на регионалната дирекция на Министерството на вътрешните работи, да организира „разследване“ на фактите около смъртта на Сефит и да пригответи необходимите документи. Естествено в нито един от документите не може да се открие името на Драгнич. Така е сглобена версията, че Ибрахим Сефит е атакувал седалището на районния партиен комитет, успял да проникне вътре и да заплаши живота на намиращите се там партийни активисти. Нападнал и офицерите, които се опивали да го усмирят. По пътя към болницата бил затрелян след като отново нападнал офицер от ескорта си. Самият Драгнич признава, че лично е дал заповедта: „Да, беше разстрелян. Казах им да приключат с това падение“. Същевременно бившият министър на външните работи се оправдава с първия

секретар Драгой и споменатия вече Бричаг, които му докладвали, че Сефит представлява опасност за партията и обществения ред, че няколко пъти е атакувал сградата на партията, постоянно тероризирал и биел партийни членове. Драгнич признава, че документите за смъртта на Сефит са били с невярно съдържание. Опитите за някакво разследване от страна на Военна прокуратура са били бързо прекратени по заповед на Драгнич⁷⁵.

Още през 1956 г. висш прокурор докладва, че Сефит не е правил опит за бягство и е убит целенасочено от служителите на Секуритате. Същият прокурор се свързва с Драгнич, който му заявява, че „Турчина“ е убит по заповед. По това време Бричак вече е в запаса и може да бъде разследван. В началото на разследването на Главна прокуратура той се обръща за помощ към Драгнич, който по думите му пред него се обадил в прокуратурата с искане да се прекрати незабавно разследването, казвайки „Какво се месите в проблемите на Държавната сигурност? Спирайте веднага и ми пращайте делото на мен!“⁷⁶

Пред партийната комисия Драгнич признава за такава намеса. Бричак веднага бил върнат на служба и така била прекратена възможността да бъде проверяван от прокуратурата. В доклада на партийната комисия се посочва, че става дума за тежко престъпление

– убийство и трябва да се потърси отговорност от виновните. Комисията посочва и имената им начело с тези на Драгнич и Бричак. Заключение на Комисията е, че „с оглед сериозността на случилото се“ ЦК на РКП трябва да вземе мерки по случая⁷⁷.

Не е трудно да се предположи, че „Турчина“ не попада случайно в полезрението на висшето партийно ръководство в края 60-те години. Историята му заема значително място в партийния доклад, чиято основна цел е окончателно да елиминира Александру Драгнич, който е бил считан за конкурент на Чаушеску за най-високия пост в партията⁷⁸. Освен това Драгнич е удобна изкупителна жертва, върху която да се струпат грехове за политическите репресии по времето на Георги Георгиу-Деж, за които са били отговорни и другите партийни ръководители, включително Чаушеску. „Турчинът“ от Ада Кале от своя страна е единственият случай, при който Драгнич пряко да бъде обвинен в извършване на брутално престъпление, за което не носят отговорност останалите висши партийни другари. Така в доклада за младият Сефит е отделено сигурно повече, отколкото на най-известната жертва на репресиите от средите на комунистическата партия – Лукрециу Патрашкяну. По

⁷⁷ Пак там.

⁷⁸ Ако вярваме на Йон Георге Маурер, премиер на Румъния в периода, 1961-1974 г., враждата между тях намира израз и в някои махленски прояви на съпругите им. Според свидетелството му двете се сбили по време на футболна среща между „Стяуа“ и „Динамо.“ Betea, L. *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*. Cluj-Napoca, 2001, p. 77.

този начин „Турчина“ е пример за употребата на „малкия човек“ за целите на „голямата“ политическа игра⁷⁹, който след като изиграва ролята задълги години потъва в забрава подобно на острова, където се е родил⁸⁰.

Заключение

Днес предвидения за нов Ада Кале остров Шимиан е руина под властта на змиите. Сред неговите руини акад. Разван Теодореску признава, че „да имаш такъв остров, на който можеш да направиш същата крепост като на Ада Кале и да не се възползваш от нея, е доказателство за нашата импотентност“. Същевременно държавната импотентност създава условия за изпъкване на частното либидо. В случая с интересите на туризма отново са важен фактор за острова. Както и далаверата. И двете се надяват да се възползват от т.нар. Културно-историческо наследство. Появяват се инвеститори, които пресата подозира в блъф. През 2005 г. съветът на жудеца (окръг) Мехединц и румъно-турската фирма „Сафкар Ром“ подписват договор за съвместна

⁷⁹ Подобни случаи са описани в статията на Кръстева, Д. „Да се родиш отново“: Децата като заложенник в българо-турските двустранни отношения (1986-1988 г.). - *Анамнеза*, год. III, 2008, кн. 2, с. 140-158.

⁸⁰ След промените интересът към „Турчина“ в Румъния е възроден (както впрочем и към Ада Кале). Той отново е използван, когато е направен опит на Драгнич да бъде повторно търсена отговорност за миналите му деяния. През 1993 г. бившият министър на вътрешните работи е задочно осъден за убийството на Сефит. От 1991 г., обаче, Драгнич е в Унгария, където емигрира с унгарската си съпруга. Вж. <http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Drăghici> (04.10.2009, 20:44)



Илюстрация №:21: Остатъците от Ада Кале на остров Шимиан, фотография.

експлоатация на туристическия потенциал на острова крепост в продължение на 49 години⁸¹. Съветът участва със земя, фирмата се задължава да инвестира 5 млн. евро за период от 5 години. Според журналистите само тези, които не са в час, биха могли да повярват, че с въпросната сума може да се възстанови Ада Кале, плюс ресторант, минихотел, къщи в „турски стил“ за настаняване на туристи, ботаническа градина, тенискорт,

⁸¹ Повишеният турски интерес личи и от документалния филм „Мъка по загубеното родно място – Адакале“ на режисьора и сценариста Исмет Арсан, и от превода на книгата на Евгения Попеску-Юдец с изследвания за народната (традиционната) култура на Адакале, който излиза под името „Адакале“ през 2006 г. - <<http://tr.wikipedia.org/wiki/Adakale>> (19.02.2011, 18:11).

игрище за волейбол, плувни басейни, съоръжения за лечение и рехабилитация, образователни съоръжения, казино, други спортни, културни, образователни и лечебни обекти... Заедно с магазините за сувенири, работилниците и т.н. Към това се добавя кей за акостиране на плавателни съдове, лифт, свързващ брега с острова, площадка за хеликоптери, макет на релефа на цяла Румъния с представяне на отделните жудеци. Всичко това само на 14 ха⁸². Естествено проектът и до днес не е осъществен. В действителност това едва ли би било възможно. „ [...] животът няма да е същият“,

⁸² <<http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/reportaj/din-paradisul-ada-kaleh-in-insula-iluziilor-pierdute-44766.html>> (01.10.2009, 10:44)



Илюстрация №:25: Един от днешните спомени за острова – името на виадукта Ада Кале, фотография.

както през 1967 с тъга промълвява жител на Ада Кале, решил да замине Турция⁸³. Даже и да бъдат възстановени сградите, което само по себе си е крайно съмнително, едва ли общността от хотелиери, сервитьорки, бармани, регистраторки и т.н. би заменила изселените се преди години хора. Далавера сигурно ще има, но няма да е същата, както преди.

* * *

Цитираният вече Емил Лангейъл през 1931 г. счита Дунав за ничия река, което донякъде е така по сравнение с другите големи европейски реки като Волга, Рейн, Лоара и т.н. При това „ничията“ река най-вече отделяла, а не съединявала и, както пише Лангейъл, Ада Кале бил илюстрация за това. Ако приемем твърдението за вярно, то не е толкова чудно, че островът изчезва тогава, когато две държави решават да направят нещо заедно. Лангейл отбелязва още, че реката е силно контрастна – през 1931 г. в Германия била в епохата на самолетите, в делтата си се намирала в дните на ловците и рибарите⁸⁴. Самият Ада Кале, според автора, се намира при Железни врата - „частната резиденция на дявола“, там, където според стереотипите „Дунав напуска Запада и се влива в Изтока“⁸⁵, или на „Балканите, политическия вулкан на Европа, който още е склонен към неочаквани изригвания, разклащащи човечеството“, този „европейски заден двор

83 Randal, J. Op. cit.

84 Lengyel, E. Op. cit.

85 Пак там.

в сянката на корумпираната византийска цивилизация“, „кошмарът за всички миролюбиви хора“⁸⁶... Опитът да се отхвърли този мит за региона, да се докаже, че той не е заден двор, също е сред причините за изчезването на острова.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

СПРАВКА:

Имена: Saan, Ducepratum, Островски град, Ата/Ада, Крепост-остров, Ада Кале, Ada-i- Kebir, Оршавски остров, Нова Оршава, Каролина

Разположение: на 220 километра от Белград, на 4 км. от сръбското селище Текия и румънския град Оршо̀ва, на 255 метра от румънския бряг и 315 метра от сръбския бряг

Дължина – около 1780 метра, ширина 400-500 метра

Климат – средиземноморски, отглеждат се дори маслини и тютюн

Преди 1878 г.: важно място, контролиращо корабоплаването по Дунав и пътя по дунавския бряг (Кастел/ Елизабетфорт).

86 Lengyel, E. Op. cit.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

ХРОНОЛОГИЯ:

Пиратско гнездо преди първото му османско завладяване

Хронологията на първото османско завладяване е неизвестна

XVII – за известно време в австрийски ръце

1691 г. – повторно османско завладяване

Началото на XVIII в. – отново под властта на Австрия

1738 г. - връщане в пределите на Османската империя

1830 г. – създаване на автономно сръбско княжество.

Живеещите в него разпръснати турски общности са установени в 6 считани за османски места. Сред тях е Ада Кале, обособен в отделна нахия, една от 6-те крепости и турски махали (населени места).

1867 г. – след включването му в новооснования

Дунавски вилает Ада Кале е част от Видинския санджак и едноименната каза, като става спирка на параходите на компанията *İdâre i Nehhâr i Osmâniye* (Управление на османските реки), а след 1875 г. и на (австрийската) DDSG (*Donau Dampfschiffahrt Gesellschaft*).

1878 г. – След Берлинския договор Ада Кале остава формално под сюзеренитета на султана като същевременно се намира под също така формалната австроунгарска власт.

1908 г. – след обявяването на Втория конституционен режим на Младотурците в Османската империя

население на Ада Кале участва в изборите за османски парламент.

1913 г. – анексиран от Австро-Унгария. Османската империя не признава анексията.

1919 г. - островът е предаден на Румъния

1921 г. - жителите на Ада Кале отиват на румънския бряг и се признават за румънски поданици

1923 г. - с Лозанския договор Турция признава правата на Румъния върху острова, въпреки опитите на Исмет паша (Исмет Инъоню) да го запази

30-те години – румънски парвенюта и сноби посещават мястото, за да си купуват килими, да пият кафе и да ядат локум

1941 г. – немците осъществяват десант на сръбския бряг през остров Ада Кале

60-те години – на тази ограничена площ живеят около 500 (споменава се и числото 1000) турци, които отглеждат тютюн, произвеждат прочутия кладовски хайвер, занимават се със сладкарство и каикчилък (лодкарство)

1966-1970 г. – Петгодишен план за многостранното развитие на Румъния

1966-1970 г. – Обществен план за развитието на СФРЮ

1967-1972 – съвместно строителство на водоелектрическата централа Джердап от Румъния и СФРЮ. Ада Кале отива под водата. Част от сградите, оценени като по-стойностни, са преместени на съседния остров Шимиан.

1967 г. – турският министър-председател Сюлейман

Демирел посещава Румъния и оглавява преселването на островното население в Турция. По-голямата част от живеещите на острова турци наистина се преселват в Турция, а по-малка – в Констанца, Букурещ и т.н.

16 май 1972 г. – откриване на Железни врата или Джердап – едно от най-големите водноелектрически съоръжения в света.